

Hyveellisen miehen ikuinen kunnia

Tuija Tuhkanen

”Kuten sanoin, sinä, oi jalo patruuna, rakensit mahtavan Virmon kirkon suurin kustannuksin. Jos se ei ole, niin mikä sitten, todella uskonnollisen vakaumuksen ja rakkauden työ? Tästä sinulle on oleva ikuinen kunnia ja kiitos, jota eivät ikä ja aika tule sinulta viemään.”¹

Näin Johannes Ulvichius kuvaa ylistysrunossaan Lehtisten kartanonherralle Henrik Flemingille (1584–1650) tämän hyvistä teoista lankeavaa ikuista kunniaa. Mynämäen (Virmon) pitäjään vuonna 1643 valmistunut Mietoisten kappelikirkko ei ollut ainoa Flemingin teettämä monumentti, joka rakenteissaan kantoi lahjoittajansa tunnuksia ja ansioista kertovia todistuksia.

Henrik Fleming teetti saarnatuolit Turun ja Viipurin tuomiokirkkoihin sekä Naantalın, Taivassalon ja Mynämäen kirkkoihin.² Merkiksi lahjoituksista sijoitettiin Flemingin ja hänen puolisoitensa vaakunat saarnatuolien katoksiin, joista ne näkyivät kaikkialle kirkkosaliin ja muistuttivat seurakuntalaisia lahjoittajista. Tukholman Pyhän Jaakobin kirkkoon Fleming lahjoitti saarnatuolin ja eteläportaalin. Lisäksi hän rakennutti Ivangorodin kirkon ja ”koristeli” Narvan kirkon alttarin.³ Mynämäen keskiaikaiseen Pyhän Laurin kirkkoon Fleming teetti vuosikymmenien kuluessa useita kallisarvoisia lahjoituksia, joiden avulla hän leimallisesti sisusti sen omaksi ja sukunsa näyttämöksi.⁴

¹ Toivo Viljamaan artikkeli ”Johannes Ulvichiuksen runot Gregorius Halleniuksen Mynämäen historiassa” *Auraican* käsillä olevassa numerossa 2 (2009), s. 35. Kopio latinankielisestä runosta ks. Gregorius Hallenius, *Wirmoensis in Finlandia territorii memorabilia* (Aboae 1738), s. 33.

² Johannes Ulvichiuksen latinankielisessä runossa kerrotaan, että Henrik Fleming koristi monin tavoin Turun, Narvan, Viipurin, Taivassalon ja Tukholman Pyhän Jaakobin kirkkoja, mutta ei mainita erikseen saarnatuoleja. Viljamaa, emt., s. 35; Hallenius 1738, s. 32. Sen sijaan Ulvichiuksen ruotsinkielisessä ylistysrunossa kerrotaan, että Fleming lahjoitti näihin kirkkoihin saarnatuolit: ”*Uth i Åbo Kyrkia en Predikstool/ Som är rätt mächta skön och icke fuul/ haar han låtit göra och förähra/Kyrckieskrudhen thermedh att förmeera./ I Wijborgz stadh Predichstool sammaledz /Uthi Tööfsalå, Wirmo och flerestädz*”. Johannes Ulvichius, *Ähreskrift* (1647). Henrik Fleming till Lechtis originaldokumenter. Biografiska samlingen. Handskriftsamlingen. Kungliga bibliotek, Stockholm.

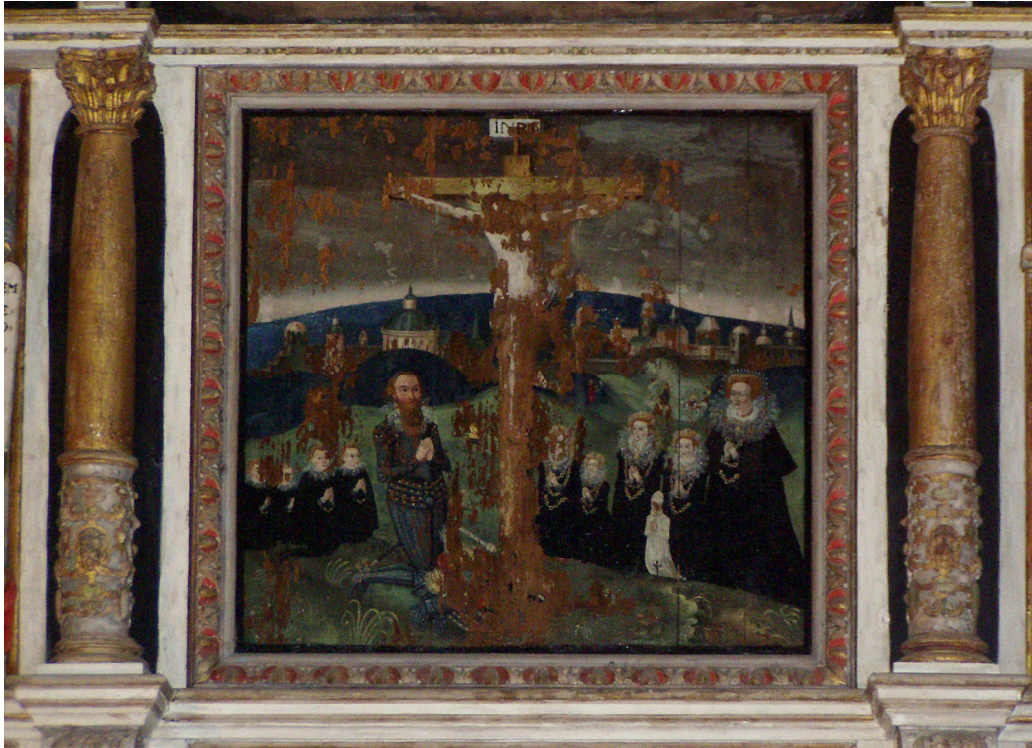
Flemingin teettämistä saarnatuoleista ks. Tuija Tuhkanen, *Kirkon kaunistukseksi ja lahjoittajan kunniaksi. Henrik Flemingin lahjoitukset Suomen kirkoissa* (Helsinki 2008), s. 34–69.

³ Ulvichiuksen kirjoittamassa ruotsinkielisessä ylistysrunossa kerrotaan: ”*På Iwanagorodh en Kyrkia heel/ Mz Fönster och Altaret uthanfeel./ Uthi Narfwen altaret haar han klädt/ Och Kyrkian stoor hielp och ähra betedt./ Hwadh han hafwer giordt meer wilt tu weeta/ Sanct Jacobs Kyrkia stolt tu ey förgåta / Hon ståår i Stockholms Förstad på Normalm/ Ther som siunges mongen Gudeligh Psalm/ Han haar hulptit henne att bepryda/ Om man wil hans gerning rätt uthtyda /Makan Predikestool och slikan dör Hafwer man ey sedt i Swerige för*”. Ulvichius 1647. Vastaava kohta latinankielisessä runossa ks. Viljamaa, emt., s. 35; Hallenius 1738, s. 32.

⁴ Flemingin Mynämäen kirkkoon teettämistä lahjoituksista ja muistomerkistä ks. Tuhkanen 2008, s. 70–119.

Muistomerkki kirkon kuorissa

Mynämäen kirkon kuoriseinällä, alttarin vieressä oli kookas epitafi (muistotaulu), joka nykyisin on kirkon pohjoisseinällä.⁵ Epitafin keskukuvaan, osaksi uskonnollista maalausta, on Kristuksen ristin juurelle kuvattu Henrik Fleming ja hänen perheensä (kuva 1).

Kuva 1. Henrik Flemingin perhekuva, yksityiskohta Flemingin epitafista, 1624. Tempera puulle (107 x 105 cm). Mynämäen kirkko. Kuva: Tuija Tuhkanen.

Perhekuva on yli viisi metriä korkean epitafin kookkain kuva-aihe. Maalauksen keskeisyyttä korostavat sitä molemmin puolin kehystävät kaksi kullattua korinttilaispylvästä. Pylväiden väliin vasemmalle on sijoitettu Flemingin vaakuna ja Moosesta esittävä puuveistos ja oikealle lahjoittajan ensimmäisen puolison Ebba Bååtin (k. 1630) vaakuna ja Aaronia esittävä veistos. Ristiinnaulitun ja rukoukseen polvistuneen perheen alapuolella ovat kuninkaitten kumarrusta, viimeistä ehtoollista ja paimenten kumarrusta kuvaavat maalaukset. Keskukuvan yläpuolelta on tuhoutunut kolme maalausta. Ylimpänä on jäljellä kuvaus viimeisestä tuomiosta. Lisäksi monikerroksisessa epitafissa on lukuisia veistettyjä figuureita ja koristeveistoksia, jotka muodostavat kehyksen keskiosaan sijoitetuille maalauksille. Kaikkien yläpuolella on veistos Vapahtajasta, joka istuu valtaistuimella. Muistotaulun takaosassa on osittain säilynyt teksti, jossa on

⁵ Muinaismuistoyhdistyksen taidehistoriallisen retkikunnan piirroksen ja muistiinpanojen mukaan epitafi oli vielä vuonna 1874 kirkon kuoriseinällä. Epitafin sijainnista kerrotaan: ”På motsatta sidan om altaret är på halfpelaren uppställd en mycket stor votivtafla”. Muinaismuistoyhdistyksen taidehistoriallisen retkikunnan muistiinpanot. Mynämäki 1874, s. 118. Kuva-arkisto. Museovirasto. – Epitafi oli ainakin jo vuonna 1898 kirkon läntisessä eteishallissa sijainneessa museossa. E. Nervander, Selvitys Arkeologiselle komissiolle 11.8.1898. Mynämäki. Topografinen arkisto. Museovirasto.

luettavissa virolaisen puunveistäjän Tobias Heintzen (1589–1653) nimi ja vuosiluku 1624.⁶

Epitafin edessä oli kaksikerroksinen, harmaanvalkoisesta liituhiekkakivestä veistetty tumba (hautamuistomerkki), joka 1800-luvun lopulla siirrettiin kirkon kaakkoisnurkkaan.⁷ Tumban kannella lepäävät Henrik Flemingin ja Ebba Båatin veistokset (kuva 2).

Kuva 2. Henrik Fleming ja Ebba Båat, yksityiskohta hautamuistomerkistä, 1632. Veistos liituhiekkakivestä (laatta 266 x 157 cm). Mynämäen kirkko. Kuva: Totti Tuhkanen.

Hautamuistomerkin alaosaan on veistettynä heidän luurankonsa. Makaaberia vaikutelmaa korostavat luurankojen joukkoon kuvatut rotat, sammakot ja käärmeet.

Tumban pätyyn on kaiverrettu vuosiluku 1632. Vaikka Fleming teetti hautamuistomerkin pian ensimmäisen vaimonsa kuoleman jälkeen, on hänen oman sukunsa vaakunat sijoitettu näyttävästi osaksi tumbaa. Sen päänpuoleisen päädyn ulko- ja sisäpuolella on nähtävillä Flemingin isän suvun ja jalkopäädystä äidin suvun vaakunat.⁸ Tumban kuusi-

toista vaakunaa edustavat 1600-luvun yleistä käytäntöä esittää suvun aatelineen tausta sekä isän että äidin puolelta neljässä polvessa taaksepäin.⁹

Flemingin kuoltua myös hänen haarniskansa liitettiin tähän mahtipontiseen näyttämöön, joka täytti huomattavan osan kirkon kuoria. Kokonaisuutta täydensivät mustalla harsolla yhteen sidotut miekka ja vaakuna sekä neljätoista lippua, joissa oli esivanhempien vaakunat. Ylinnä oli kaksi suurta, hapsuin koristeltua mustaa lippua.¹⁰ Monumentin hallitsevaa asemaa kirkkotilassa korosti vielä kirkon seinien koristelun ylimaalaaminen. Kirkonkirjojen mukaan Henrik Fleming maalautti omalla kustannuksellaan Mynämäen kirkon seinät valkoisiksi, jolloin keskiaikaiset kalkkimaalaukset peittyivät.¹¹

⁶ Epitafista tarkemmin ks. Tove Riska, *Mynämäen rovastikunta*. Turun arkkihiippakunta II osa. Suomen kirkot – Finlands kyrkor (Helsinki 1961), s. 46–49; Tuhkanen 2008, s. 71–90.

⁷ Tumbasta tarkemmin ks. K[arl]. K[onrad]. Meinander, *Porträtt i Finland före 1840-talet* (Helsingfors 1931), s. 20–21; Riska 1961, s. 44–46; Tuhkanen 2008, s. 90–99.

⁸ Riska 1961, s. 264.

⁹ Esi-isien vaakunoista ja 1600-luvun vaakunakäytännöstä tarkemmin ks. Inga von Corswant-Naumburg, *Huvudbaner och anvapen under stormaktstiden* (Visby 1999), s. 25–34.

¹⁰ Hallenius 1738, s. 24–25. Muistomerkistä on säilynyt myös 1700-luvun puolivälissä laadittu, Turun tuomiokapituliin lähetetty inventointi: A[ndreas]. A[nton] von Stiernman (samlade), *Presterskapets redogörelser om forntida minnesmärken i Finlands kyrkor*. *Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk* 38. Utg. af R[einhold] Hausen. (Helsingfors 1882), s. 201.

¹¹ Vuonna 1661 päivätyn lahjoitusluettelon vasemmassa alakulmassa kerrotaan: ”Item hafener Saligh Herr Hindrich Flemming medh eghen bekostnadh ... låtit hvijtima hela kyrkian...”. Luettelo Henrik Flemingin hautajaisten yhteydessä vuonna 1651 kirkkoon lahjoitetuista esineistä 30.6.1661. Inventaarioluettelot III Bb:1. Mynämäen kirkonarkisto (Mietoinen 1 C2:1). Turun maakunta-arkisto.

Puisella ristikkoaidalla ympäröity monumentti rekvisiittoineen uhmasi hautamuistomerkeistä annettuja määräyksiä. 1600-luvulla muistutettiin toistuvasti, etteivät muistomerkit saaneet olla jumalanpalveluksen toimituksen esteenä.¹² Kuoriin rakennetut korkeat haudat kehoitettiin purkamaan.¹³ Myös Flemingin monumentti joutui huomion kohteeksi 1700-luvun lopulla, tuolloin tarkastuspöytäkirjoissa todettiin erityisesti sitä ympäröivän aidan vievän liian paljon tilaa kirkon kuorista.¹⁴ Säädöksistä ja kehotuksista huolimatta monumentti sai olla paikallaan 1800-luvun jälkimmäiselle puoliskolle.¹⁵

Flemingin vaakuna ja nimi olivat esillä myös Mynämäen kirkon ulkopuolella. Kirkkotarhaa ympäröivän aidan läntisessä porttihuoneessa oli oviaukon yläpuolella kivilaatta, jossa oli Fleming- ja Bååt-suvun vaakunat, puolisoiden nimikirjaimet ja vuosiluku 1626. Mynämäeltä kotoisin ollut Gregorius Hallenius kertoo väitöskirjassaan vuonna 1738, että Fleming rakennutti uudelleen tämän portin, joka oli pääsisäänkäynti. Hän toteaa: ”korkea-arvoisen miehen hurskaudesta ja anteliaisuudesta kertoo portin päällä oleva kivilaatta.”¹⁶

Henrik Flemingin ja Ebba Bååtin nimet ovat säilyneet myös useaan kertaan korjatussa kirkon kellossa.¹⁷ Lisäksi Fleming lahjoitti Mynämäen kirkkoon arvokkaita kirkkotekstiileitä. Vuonna 1625 lahjoitetussa kasukassa ja alttarivaatteessa oli Flemingin ja hänen puolisonsa vaakunat.¹⁸ Häntä pidetään myös pienen matkakalkin lahjoittajana.¹⁹ Henrik Flemingin hautajaisten yhteydessä vuonna 1651 Mynämäen kirkko sai lahjoituksena messukasukan, alttarivaatteen ja liturgisia esineitä, jotka oli merkitty

---

Gregorius Hallenius mainitsee Flemingin maalauttaneen kirkon katon: ”Tuhoutuneet ovat kaikki aiemmat holvikattoon sepustetut piirroket ja kuvat, sillä Flemingin toimesta koko katto peitettiin täysin valkoisella maalilla, kuten äskettäin minulle kertoi kunnianarvoinen seurakunnan kirkkoherra.” Viljamaa, <http://www.saunalahti.fi/toivil/Hallenius.pdf>, s. 11; Hallenius 1738, s. 19.

¹² Ks. esim. Wilhelm Gabriel Lagus (utg.), *Samling af Domkapitlets i Åbo Circulär-Bref ifrån år 1564–1700*. Första delen (Åbo 1836), s. 220; *Kircko-Laki Ja Ordningi 1686*. Näköispainos ja uudelleen ladottu laitos vuoden 1686 kirkkolain suomennoksesta. Toim. Lahja-Irene Hellemaa, Anja Jussila, Martti Parvio. SKST 444 (Helsinki 1986), s. 32.

¹³ Vuonna 1643 valtiopäivillä annetussa päätöksessä puututtiin erityisesti kuoriin sijoitettuihin rakennelmiin, jotka haittasivat jumalanpalveluksen toimittamista. And[ers]. Anton von Stiernman (utg.), *Alla Riksdagars och Möten Besluth/ Samt Arfföreningar/ Regements-Former, Försäkringar och Bewillingar/ Som/ på allmenna Riksdagar och Möter/ ifrån år 1633. intill år 1680. gjorde/ stadgade och bewiljade äro; med the för hwart och ett Stånd utfärdade allmenna Resolutioner*. Andra delen. [s.n.] (Stockholm 1729), s. 1045.

¹⁴ Piispantarkastuspöytäkirja 1764. Tarkastuspöytäkirjat 1692–1868 XXXVII. Mynämäen kirkonarkisto. Turun maakunta-arkisto (mikrofilmi JK 12).

¹⁵ Tumba siirrettiin sivummalle etelälaivan itäpäättyyn vuonna 1865. Riska 1961, s. 44. Epitafin siirrosta, ks. nootti 5.

¹⁶ Viljamaa, emt. n. 11., s. 17. Kivilaatta on nykyisin kirkon läntisen sisäänkäynnin yläpuolella, jonne se ilmeisesti siirrettiin portin purkamisen jälkeen. Riska 1961, s. 13.

¹⁷ Kirkon kellosta tarkemmin ks. Riska 1961, s. 52.

¹⁸ Kalusteluetteloon on näiden kirkkotekstiilien kohdalle vasempaan reunaan lisätty ”*Hind. Flem*” ja vuosiluku 1625. Vuoden 1628 kalusteluettelo. Inventaarioluettelot III Bb:1. Mynämäen kirkonarkisto (Mietoisten kirkonarkisto 1C2:1). Turun maakunta-arkisto. – Kasukkaa ja alttarivaatetta kuivailaan tarkemmin vuoden 1712 kalusteluettelossa. Vuoden 1712 kalusteluettelo. Inventaarioluettelot III Bb:2. Mynämäen kirkonarkisto. (Mietoisten kirkonarkisto 1C1:1). Turun maakunta-arkisto.

¹⁹ Riska 1961, s. 38.

vaakunoin.²⁰ Tällä hautajaisjuhlaan teetetyllä esineistöllä tuli olemaan kirkossa kestävä, Flemingin ja hänen sukunsa muistoa ja mainetta kantava tehtävä.

Lahjoittajan kunniaa julistavat saarnatuolit

Lehtisten kartanonherra lahjoitti Mynämäen kirkkoon myös saarnatuolin, jonka katoksessa on edelleen nähtävissä Flemingin, hänen ensimmäisen puolisonsa Ebba Bååtin ja toisen puolisonsa Sigrid Kurtzelin (k. 1673) vaakunat.²¹ Fleming erottautuu aikalaisistaan poikkeuksellisen monen saarnatuolin lahjoittajana: hän teetti saarnatuolit ainakin kuuteen kirkkoon. Vaikka aatelisto lahjoittikin 1600-luvulla useita saarnatuoleja Suomen kirkkoihin, he osoittivat yleensä lahjoituksensa vain yhdelle kirkolle.²² Veisto- ja maalaustyön taidonnäyteinä saarnatuolit olivat arvokkaita lahjoituksia.

1600-luvulla uutena rakenne-elementtinä kirkkotilaan tuodut, jalan varaan kohotetut saarnatuolit eivät tarjonneet yhtä rajoituksettomia mahdollisuuksia rakentaa lahjoittajasta välitettävää mielikuvaa kuin hautamuistomerkit, mutta ne olivat voimallinen alusta tuoda lahjoittaja esiin vaakunoin ja sanoin. Varsinkin Naantalin entisen birgittalaisjärjestön luostarikirkon saarnatuolia voidaan pitää sen teettäjän Henrik Flemingin representaationa, julkisena esittäytymisenä.²³

Aikakauden yleisen käytännön mukaan Flemingin ja hänen ensimmäisen puolisonsa Ebba Bååtin vaakunat saivat Naantalin kirkossa näkyvän paikan Jumalan kuninkuutta julistavan saarnatuolin katoksessa. Vaakunoiden lisäksi katoksessa on tekstilaatat, joissa lahjoittajapariskunta esitellään. Flemingin laattaan on kirjattu hänen omistamansa tilat sekä hänen sotilaalliset ja valtiolliset virkanimikkeensä (kuva 3). Puolisoiden lahjoitusvaakunat ovat myös saarnatuoliin vievän oven yläpuolella. Saarnatuolin alaosassa kiertää kahdessa rivissä pitkä lahjoituskirjoitus. Lukijalle kerrotaan saarnatuoli tehdyn Jumalan kunniaksi ja kirkon kaunistukseksi: ”*Gott zu Ehren den karchen (pitäisi olla Kirchen) zü ziratt*”. Tämän pyyteettömyyttä korostavan alkuosan jälkeen seuraa seikkaperäinen selostus lahjoittajan maallisista ansioista ja hänen omistamistaan tiloista. Ensimmäisenä, kuten lähes kaikissa Flemingin lahjoituksissa, hänen kerrotaan olevan Lehtisten herra. Lisäksi mainitaan Isenhoffin ja Ekebyn tilat. Seuraavaksi on luettelo Flemingin arvonimistä. Ensimmäiseksi sijoittuu Flemingin nimittäminen everstiksi Ruotsin kuninkaallisen majesteetin määräyksellä. Sen jälkeen kerrotaan, että hän on myös Inkerinmaan kuvernööri sekä Narvan ja Ivangorodin ylikäskynhaltija. Näin näyttävästi ja monisanaisesti oli Jumalan sanan julistamiseen tarkoitettussa saarnatuolissa mahdollista tuoda esille lahjoittaja ja hänen maalliset ansionsa.

²⁰ Luettelo Henrik Flemingin hautajaisten yhteydessä vuonna 1651 kirkkoon lahjoitetuista esineistä 30.6.1661. Inventaarioluettelot III Bb:1. Mynämäen kirkonarkisto (Mietoinen 1 C2:1). Turun maakunta-arkisto.

²¹ Saarnatuolin lahjoitusvuotena pidetään vuotta 1641, joka on maalattu vuonna 1865 saarnatuolin vanhaan kaiteeseen. Kirkon tornihuoneessa olevassa vanhassa kaiteessa on kookas teksti: ”Rakettu vuonna 1641. Uudest maalattu w. 1865/ J. Lindqvistildä”. Saarnatuolista tarkemmin ks. Riska 1961, s. 26–27; Tuhkanen 2008, s. 59–66.

²² Saarnatuoleista Suomen kirkoissa ks. Nils Cleve, Predikstolar och predikstolskonst i Finland intill år 1700. *Historiska och litteraturhistoriska studier* 8. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland CCXXIX (Helsingfors 1932), s. 125–208.

²³ Saarnatuolista tarkemmin ks. Tove Riska, *Naantalın rovastikunta*. Turun arkkihiippakunta VI osa. Suomen kirkot – Finlands kyrkor (Helsinki 1972), s. 54–56; Tuhkanen 2008, s. 37–50.

Kuva 3. Henrik Flemingin vaakuna ja tekstilaatta saarnatuolin katoksessa, yksityiskohta Naantalien kirkon saarnatuolista, 1622. Naantalien kirkko. Kuva: Totti Tuhkanen.

Esittäytyminen

Lahjoittaja tuotiin tekstin avulla esille myös Mietoisten kappelikirkossa, joka sijaitsi lähellä Flemingin omistamaa Lehtisten kartanoa. Patronuksesta kerrottiin Johannes Ulvichiuksen (k. 1652) kirjoittamassa latinankielisessä ylistysrunossa, joka oli kirkon seinällä mustissa kehyksissä.²⁴ Kehystetty runo on sittemmin kadonnut, mutta se on säilynyt Gregorius Halleniuksen kopioimana hänen väitöskirjassaan. Hallenius kirjoittaa: ”Johannes Ulvichius, aiemmin hyvin tunnettu rovasti Inkerinmaalla, halusi estää näiden kaikkien muiston häipymisen unohduksen virran taa ja kirjoitti varsin hienon runon kiinnitettäväksi kirkkoon korkealle paikalle. Tämä taulu, joka on säilynyt meille ehyenä viime vuosisadalta, ansaitsee mielestämme tulla julkaistuksi kokonaisuudessaan tässä kirjoituksessamme, jotteivät kohtalon kolhut sitä tulevaisuudessa hävittäisi.”²⁵

Lisäksi lahjoittajasta muistuttava musta, silkikankainen lippu roikkui kuorin katossa. Lipussa oli Flemingin vaakuna ja lahjoituskirjoitus, jossa kerrottiin Henrik Flemingin

²⁴ Vuoden 1773 kalusteluettelossa kerrotaan: ”*liten tafla hwarpå är tryckt Latinsk underrättelse om Kyrckans Foundation.*” Kalusteluettelo 1773. Tilikirja B IX 11 1726–1817. Mietoisten kirkonarkisto. Turun maakunta-arkisto (mikrofilmi JK 25). Vuoden 1804 kalusteluettelossa on samansisältöinen maininta: ”*Liten tafla, innehållaner tryckta underrättelser af denna kyrckas fundation.*”. Kalusteluettelo 1804. Pitäjänkokouspöytäkirjat. BVIII 1784–1891. Mietoisten kirkonarkisto. Turun maakunta-arkisto (mikrofilmi JK 24). Ks. myös vuoden 1826 kalusteluettelo. Pitäjänkokouspöytäkirjat BV III 1784–1891. Mietoisten kirkonarkisto. Turun maakunta-arkisto (mikrofilmi JK 24). – Vuoden 1826 kalusteluettelossa mainitaan, että taulussa on mustat kehykset. Aikaisemmista inventointimerkinnöistä poiketen siinä kerrotaan myös tekstin kirjoittaja Johannes Ulvichius, runon otsikon alku ja otsikossa oleva vuosiluku 1645: ”*Tafla, innehållande innom svarta ramar ett tryckt Carmen panegyricum in sacellum Wirmoense ...a Johanne Ulvichio quondam Praep. Ingerm. an:1645.* Ks. Viljamaa, emt. n. 1, s. 33–34, n. 19.

²⁵ Viljamaa, emt. n. 1, s. 35; Hallenius 1738, s. 32.

omalla kustannuksellaan rakennuttaneen ja sisustaneen kirkon vuonna 1643.²⁶ Kirkko oli peruskivistä asti rakennuttajansa muistomerkki, mutta patronusta esittävästä kuvallisesta monumentista ei ole säilynyt viittauksia.

Mietoisten harmaakivikirkon seinällä olleen latinankielisen ylistysrunon lisäksi Ulvichius kirjoitti vasta valmistuneen kirkon ja sen lahjoittajan kunniaksi ruotsinkielisen runon.²⁷ Sen otsikossa käy ilmi, että Fleming omalla kustannuksellaan rakennutti kirkon perustasta alkaen.²⁸ Runon jälkimmäisessä osassa olevan lahjoitusluettelon jälkeen kerrotaan, että Fleming piti näitä lahjoituksiaan riittämättöminä ylistämään Jumalaa. Niinpä hän halusi teettää vielä kauniin kirkon Mynämäen pitäjään. Lahjoittaja ei säästellyt rahojaan rakennuttaessaan tätä kirkkoa.²⁹

Molemmissa runoissa tuodaan esille Flemingin lukuisat lahjoitukset ja patronuksen hurskaus monin sanoin. Häntä verrataan Raamatun henkilöihin sadanpäämieheen ja kuningas Salomoniin. Latinankielisessä runossa todetaan: ”Ylistettävä on kuningas Salomonin hurskaus, koska hän rakennutti Jumalan temppelin, yhtä ylistettävä on sinun Fleming, hurskautesi, jolla rakennat Jumalan temppeleitä.”³⁰ Vertaus kuningas Salomoniin on nykylukijan näkökulmasta vähintäänkin mahtipontinen, mutta Raamatun tai antiikin sankareita käytettiin exemplumeina, esimerkkeinä, yleisesti 1600-luvulla klassisen retoriikan mukaisissa muisto- ja ylistysrunoissa.³¹ Fleming rinnastettiin kirkkojen rakentajana kuningas Salomoniin ja sotilassäätyä edustaneeseen sadanpäämieheen, jotka olivat vahvoina esimerkkeinä sopivia luomaan Flemingille suotuisaa ja toivotunkaltaista mielikuvaa, eetosta.

Hyveiden esille nostaminen kuului muisto- ja ylistysrunojen retoriikkaan, joissa ihanteellisten piirteiden korostaminen oli tärkeää.³² Hyveet olivat myös olennainen osa

²⁶ Inventaarioluettelon mukaan lipussa kerrottiin Lehtisten, Fagermäsin, Isenhofin, Vademoisten ja Lajusten herran Henrik Flemingin omalla kustannuksellaan vuonna 1643 rakennuttaneen ja kokonaan sisustaneen kappelin: ”*H.F. Soli Deo Gloria. Anno 1643 är detta Capellet af Nyo med H. Hendrich Flemings till Lehtis, Fagermä, Issenteliste, Wademoisa och Laiiy i Lifland Herres, egen bekostnad opbygdt och innantil alt förfärdigadt.*” Vuoden 1826 kalusteluettelo. Pitäjänkokouspöytäkirjat BV II 1784–1891. Mietoisten kirkonarkisto. Turun maakunta-arkisto (mikrofilmi JK 24). Ks. myös Riska 1961, s. 75.

²⁷ Tukholman kuninkaallisessa kirjastossa säilytettävä ruotsinkielinen ylistysruno on painettu ohuelle, luonnonvaloiselle paperille (33,2 x 26,5 cm). Runo painettiin vuonna 1647 Turun Akatemian kirjapainossa, paperin vasemmassa alakulmassa on teksti: ”*Acad. Typogr. 1647*”. Ylistysrunosta tarkemmin ks. Toini Melander, En hyllningsskrift till riksrådet Henrik Fleming. *Nordisk tidskrift för bok och biblioteksväsen*, XXIX årg. Nr. 3 (Stockholm 1942), s. 111–114; Viljamaa, emt. n. 1, s. 38.

²⁸ Otsikon lopussa todetaan: ”...*mz sin bekostnad hafwer vthaf grund låtit vpbyggia/ vthi Wirmo Sochn*”.

²⁹ Runossa kerrotaan: ”*Thz hafwer kommit ey litet att stå/ Doch räknar han thet för ringa äntå/ Wara förährat Gudhi til ähra/ Som honom wil rikeligen nära./ Therföre haar han welat byggia Uthi Wirmo itt skönt Cappel aff nya/Peningar wille han ey spara/Såsom mongen man kan thz förfara/ Som see uppå thenna Kyrkjan skön*”. Ulvichius 1647.

³⁰ Viljamaa, emt. n. 1, s. 35; Hallenius 1738, s. 32.

³¹ Iiro Kajanto, *Christina Heroina. Mythological and Historical Exemplification in the Latin Panegyrics on Christina Queen of Sweden* (Helsinki 1993), s. 69–70. – Exemplumin käytöstä muisto- ja ylistyspuheissa ks. Iiro Kajanto, *Humanism in a Christian Society II. Classical Moral Philosophy and Oratory in Finland 1640-1713* (Helsinki 1990), passim; Kajanto 1993, s. 42–44. Exemplumista antiikin retoriikassa ks. Toivo Viljamaa, Kertomus puheen osana: exemplum antiikin retoriikassa. *Esimerkin voima. Exemplum ja esimerkillisyys antiikin retoriikasta nykypäivän naistenlehtiin*. Toim. Liisa Saariluoma. (Turku 2001), s. 17–31.

³² Erityisesti muistorunojen ja ruumissaarnejen *personalia*-osissa korostettiin vainajan hyveitä ja ihanteellisia piirteitä. Ruumissaarnejen *personalia*-osista, Olavi Rimpiläinen, *Suomalainen hautauspuhe*

aateliston kasvatusta ja opetusta. Hyveellisten luonteenpiirteiden omaksuminen oli kasvatuksen päämäärä, johon tuli pyrkiä.³³

Ennen Henrik Flemingin kuolemaa painetut ylistysrunot ovat osoituksena lahjoittajan tiettäväksi tekemisen merkityksestä. Niiden avulla pyrittiin nostamaan hyväntekijä entistä korkeammalle jalustalle. Flemingin mainetekoja luonnehtivia ylistysrunoja voidaan pitää hänen kirjallisina muotokuvinaan.

Nähdyksi ja muistetuksi tuleminen sekä hyveellisen mielikuvan ikuistaminen olivat olennainen osa myös kirkkoon lahjoitettujen esineiden ja muistomerkkien visuaalista sanomaa. Mynämäen kirkon monumentissa Flemingin kuvallinen eetos on paremminkin yleisiin hyveisiin viittaava kuin yksilöllisiä piirteitä esiintuova. Esimerkiksi epitafin keskuskuvassa Fleming on sijoitettu muita edemmäksi. Etualalla, haarniskaa kantaen hän erottautuu toisiaan muistuttavista perheenjäsenistä, jotka muodostavat ikään kuin taustan hänelle. Fleming perheineen on esitetty rukoukseen polvistuneeksi, tämä kuvatyyppi symboloi hyväntekijää ja hurskasta kristittyä jo keskiaikaisessa kirkollisessa kuvastossa. Hurskaan hyväntekijän rinnalla näyttäytyvät monumentissa soturin ja aatelisten arvon tunnukset. Haarniskan lisäksi ovat Flemingin attribuutteina miekka, valtikka, kypärä ja hansikkaat. Hautamuistomerkissä valtikka ja miekka ovat hänen vierellään, kypärä ja hansikkaat ovat jalkopäässä. Epitafimaalauksen keskuskuvassa, vaikka Fleming on Kristuksen ristin juurella rukoukseen polvistuneena, hänellä on vyötäisillään miekka ja valtikka. Kypärä ja hansikkaat on asetettu ristin juurelle, johon perinteisesti on kalvaarioaiheissa kuvattu Aatamin pääkallo ja reisiluut. Soturin eetoksen kuvastoon kuuluneet haarniskahansikkaat on asetettu ristikkäin kuten reisiluut Aatamin pääkallon alapuolelle.

Maine ja kunnia

Mynämäen kirkkoon näytteille pannussa esineistössä korostui verenperintönä periytyvä sotilas- ja aatellissääty. Urhoollisen soturin, rukoukseen polvistuneen hurskaan kristityn ja perheenpään lisäksi kiinnittyy muistomerkkikokonaisuudessa huomio sukuvaakunoihin. Hautamonumentin valmistumisen aikoihin olivat Flemingin suvun esi-isät ja aatelisten taustan osoittaminen erityisen ajankohtaisia, sillä suku introdusoitiin ensimmäisten aatelisten mukana juuri Henrik Flemingin aikana.³⁴ Flemingin kuoltua koristeltiin muistomerkki vielä esivanhempien vaakunoita kantavilla lipuilla, haarniskalla ja miekalla. Nämä maallista valtaa symboloivat esineet saivat olla kirkon arvokkaimmassa osassa.

---

puhdasoppisuuden aikana. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja LXXXVIII (Helsinki 1973), s. 65, 98–101; Göran Stenberg, *Döden dikterar. En studie av likpredikningar och gravtal från 1600- och 1700-talen* (Stockholm 1998), s. 111–179.

³³ Ks. esim. Kurt Johannesson, *Om furstars och aristokraters dygder. Reflexioner kring Johannes Schefferus Memorabilia. 1600-talets ansikte*, red. av Sten Åke Nilsson, Margareta Ramsay (Lund 1997), s. 311–312.

³⁴ Gustaf Elgenstierna, *Den introducerade svenska adelns ättartavlor med tillägg och rättelser II* (Stockholm 1926), s. 738. Ks. myös Jully Ramsay, *Frälseläkter i Finland intill stora ofreden* (Helsingfors 1909), s. 123; Veli-Matti Syrjö, Fleming, Henrik Klaunpoika (1584-1650) Viipurin ja Savonlinnan käskynhaltija, sotaväen katselmusherra, maamarsalkka, *Suomen kansallisbiografia 2* (Helsinki 2003), s. 808.

Kirkkoihin teetetyt lahjoitukset olivat osa julkista esittäytymistä, joka kuului aatelis-säätyä edustaneen Flemingin rooliin. Henrik Fleming täytti vähintäänkin esimerkillisesti odotukset, joita hyveelliselle ja kristitylle aatelismiehelle asetettiin.

Oman arvonsa ja asemansa sekä aikakauden merkkijärjestelmän hyvin hallitseva mahtimies oli itse rakentamassa mielikuvaa, joka hänestä välitettiin. Hän osallistui toiminnallaan muistonsa ikuistamiseen lähes kolmenkymmenen vuoden ajan. Esineet, jotka hän teetti hyvissä ajoin ennen kuolemaansa, kertovat oman ja esi-isien maineikkaan muiston säilymisen määrätietoisesta varmistamisesta.

Vielä Henrik Flemingin vuonna 1647 laaditussa testamentissa käy ilmi, miten hän kantoi huolta omien, kunniallisten ja arvokkaiden hautajaistensa järjestämisestä. Hän luettelee testamentissaan esineitä, jotka tuli lahjoittaa hautajaisten yhteydessä. Lopuksi hän esittää toivomuksen, että hänen rakkaat lapsensa huolehtisivat niistä hautajaisjärjestelyistä, jotka jäävät häneltä kesken. Esinelahjoitusten lisäksi Fleming tuo testamentissaan esille sen, että hän halusi ruumiinsa kuljetettavan arvokkaasti Suomeen.³⁵

Kirkko tarjosi 1600-luvun mahtimiehelle näyttämön esittäytyä ja ikuistaa muistonsa. Kirkkoa ja kirkollista esineistöä hyödynnettiin Flemingistä välitettävän, toivotun kaltaisen eetoksen luomisessa. Esittäytymisellä pyrittiin kaikin puolin suojelemaan kuvan luomiseen. Lahjoitusten kuvastossa ja lahjoitusteksteissä Henrik Fleming on esitetty selkeästi aatelissuvun edustajana ja hurskaana kristittyinä. Patronuksen ihanteellista eetosta nostattavat ylistysrunot kertovat meille myös hyveellisestä lahjoittajasta, joka varojaan säästämättä rakennutti ja sisusti kirkkoja, kuten Jumala halusi ihmisten tekevän.³⁶

Flemingin lahjoitukset ovat osa vuosisataista kirkollisen lahjoitusperinteen jatkumoa, kuitenkin Lehtisten kartanonherran esittäytymiselle on löydettävissä useita 1600-luvulle tyypillisiä piirteitä. Niin jalan varaan kohotetut saarnatuolit kuin epitafitkin edustivat uutta kirkollista esineistöä.³⁷ Samoin lahjoittajan esittäminen perhekuvasa yleistyi maassamme vasta 1600-luvun puolivälin jälkeen. Flemingin epitafin perhekuva on yksi varhaisempia Suomessa.³⁸ Myös Flemingin ja hänen sukunsa vaakunat ovat aikakaudelleen tyypillisiä. Lahjoitusvaakunat olivat yleisiä jo keskiaikaisissa kalkki-maalauksissa ja liturgisissa esineissä, mutta vaakunat ja varsinkin aateliston hauta-

³⁵ Henrik Flemingin testamentti 7.7.1647. Biographica. Kansallisarkisto, Helsinki.

³⁶ Ruotsinkielinen ylistysruno alkaa sanoin: ”Thz är itt Christeligt wärck försan/ Som Gud fordrar oc kräfwer aff hwar Man/ Byggia och fordra Kyrkior och Gudz hws/”. Ulvichius 1647.

³⁷ Jalan varaan kohotetut saarnatuolit yleistyivät kirkoissamme uskonpuhdistuksen jälkeen. Saarnatuoleista luterilaisen kirkkointeriöörin kalusteina ks. Cleve 1932, s. 125–127; Hanna Pirinen, *Luterilaisen kirkkointeriöörin muotoutuminen Suomessa. Pitäjänkirkon sisustuksen muutokset reformaatiosta karoliinisen ajan loppuun (1527–1718)*, SMYA 103 (Helsinki 1996), s. 81–93.

³⁸ Tuija Tuhkanen, ”In memoriam sui et suorum posuit”. *Lahjoittajien muistokuvat Suomen kirkoissa 1400-luvulta 1700-luvun lopulle* (Åbo 2005), s. 219–242. Perhekuvista ruotsalaisissa, uskonpuhdistuksen jälkeisissä epitafeissa myös Peter Gillgren, *Gåva och själ. Epitafiemåleriet under stormaktstiden*. *Ars Suetica* 17 (Uppsala 1995), s. 107–113; Karin Sidén, *Familjeporätt i 1600-talets Sverige. Ansikte mot Ansikte. Porträtt från fem sekel*, red. av Görel Cavalli-Björkman et. al. (Stockholm 2001), s. 59–62.

vaakunat täyttivät kirkkosalit 1600-luvulla.³⁹ Vastaavasti painetut muisto- ja ylistysrunot kuuluivat olennaisena osana uskonpuhdistuksen jälkeiseen käytäntöön.⁴⁰

Jumalan kunniaksi rakennettujen kirkkojen ja niiden sisustamisen avulla pyrittiin ikuis-tamaan lahjoittajan kunniallinen muisto. Ulvichius toteaa latinankielisessä runossa: ”Usko minua, Fleming, kun sinun luusi ovat hajonneet maaksi – tai mieluummin nousseet taivaisiin, tämä pyhäkkö on kertova hartaasta uskostasi, tämä hurskauden työ hurskaudestasi.”⁴¹

Tuija Tuhkanen

tuija.tuhkanen (apud) gmail.com

---

³⁹ 1600-luvun hautavaakunoista ja kulkueista, Sigurd Wallin, *Kyrkoinredning för herremän. Gångna dagars högreståndskultur*. Tredje delen (Stockholm 1948), s. 122–152; von Corswant-Naumburg 1999, s. 60–86.

⁴⁰ Painetun tekstin merkityksestä uskonpuhdistuksen jälkeisessä muistokäytännössä, Peter Marshall, *Beliefs and the Dead in Reformation England* (Oxford 2002), s. 271–274. Ruumissaarnoista 1600-luvun Suomessa ks. Rimpiläinen 1973, s. 19–48, s. 138–142.

⁴¹ Viljamaa, emt. n.1, s. 35; Hallenius 1738, s. 33.